

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

TADQIQOTLAR

ILM-FAN

TEKNOLOGIYALAR

ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR NAZARIYASI

ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

2026

Google Scholar

zenodo

OpenAIRE

Andijan, Uzbekistan

+998335668868

<https://innoworld.net>

« ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR
NAZARIYASI » NOMLI ILMIY, MASOFAVIY,
ONLAYN KONFERENSIYASI TO'PLAMI

3-JILD 5-SON

Konferensiya to'plami va tezislari quyidagi xalqaro
ilmiy bazalarda indexlanadi

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Directory of Research Journals Indexing

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2026

O‘zbekistonda nodavlat notijorat tashkilotlar va ularning siyosiy, ijtimoiy hamda iqtisodiy jarayonlardagi ishtiroki

Muxtorjonova Mubina

Andijon davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi
102-guruh talabasi

Annotatsiya. O‘zbekistonda nodavlat notijorat tashkilotlarning siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy jarayonlardagi ishtiroki mazmuni, institut sifatida shakllanishi hamda ta‘sir mexanizmlarini tahlil qiladi. Tadqiqotda normativ-huquqiy hujjatlar, institutlararo hamkorlik amaliyoti va soha bo‘yicha ilmiy yondashuvlar qiyosiy tahlil qilinadi. Ilmiy yangilik NNTlar ishtirokini funksional-mezonli model orqali baholash va samaradorlik ko‘rsatkichlarini taklif etishdan iborat.

Аннотация. В тезисе анализируется участие негосударственных некоммерческих организаций в политических, социальных и экономических процессах Узбекистана, их институциональное становление и механизмы влияния. Методологическую основу составляют анализ нормативно-правовых актов, сопоставление практик межсекторного взаимодействия и критический обзор научных подходов. Научная новизна заключается в предложении функционально-критериальной модели оценки участия ННО и в уточнении показателей эффективности их деятельности.

Annotation. This thesis examines the participation of non-governmental non-profit organizations in Uzbekistan’s political, social, and economic processes, focusing on institutional development and mechanisms of influence. The methodology combines analysis of legal-regulatory frameworks, comparative assessment of cross-sector collaboration practices, and a critical review of scholarly approaches. The novelty lies in proposing a functional, criteria-based model to evaluate NGO participation and in refining measurable indicators for assessing effectiveness and public value.

Kalit so'zlar: nodavlat notijorat tashkilotlar; fuqarolik jamiyati; ijtimoiy sheriklik; jamoatchilik nazorati; davlat-xususiy hamkorlik; ijtimoiy xizmatlar; institutsional rivojlanish

Ключевые слова: негосударственные некоммерческие организации; гражданское общество; социальное партнерство; общественный контроль; государственно-частное партнерство; социальные услуги; институциональное развитие

Keywords: non-governmental non-profit organizations; civil society; social partnership; public oversight; public-private partnership; social services; institutional development

O‘zbekistonda nodavlat notijorat tashkilotlar (keyingi o‘rinlarda NNTlar) fuqarolik jamiyatining muhim institutsional bo‘g‘ini sifatida davlat va jamiyat o‘rtasidagi aloqadorlikni kuchaytiruvchi, ijtimoiy ehtiyojlarni artikulyatsiya qiluvchi hamda jamoatchilik resurslarini safarbar etuvchi mexanizmlar majmuasini shakllantiradi. NNTlarning siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy jarayonlardagi ishtirokini “ishtirok” tushunchasining formal va norasmiy ko‘rinishlari orqali izohlaydi: bir tomondan, normativ-huquqiy maydonda belgilangan konsultativ-kengash organlari, jamoatchilik muhokamalari, ijtimoiy buyurtma hamda grantlar orqali; ikkinchi tomondan

esa, mahalliy hamjamiyatlar darajasida muammolarni aniqlash, vositachilik, manfaatlar muvozanatini ta'minlash va ijtimoiy innovatsiyalarni sinovdan o'tkazish orqali namoyon bo'ladi. Shu sababli NNTlar ishtirokini faqat "faollik" bilan emas, balki institutlararo kelishuvlar, mas'uliyatlar taqsimoti, resurslar va natijalar zanjiri bilan o'lchash zarurati yuzaga keladi.

Tadqiqotning maqsadi O'zbekistonda NNTlarning siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy jarayonlardagi ishtiroki shakllari va chegaralarini aniqlash, ishtirok samaradorligini baholash mezonlarini asoslash hamda davlat organlari va NNTlar o'rtasidagi hamkorlikning barqaror modelini taklif etishdan iborat. Metodologik jihatdan ishda tarixiy-institutsional yondashuv, normativ-huquqiy tahlil, qiyosiy usul va funksional tahlil uyg'unlashtiriladi. Tarixiy-institutsional yondashuv NNTlarning shakllanish bosqichlari va ularni rag'batlantiruvchi yoki cheklovchi omillarni aniqlashga xizmat qiladi; normativ-huquqiy tahlil NNT faoliyatining ruxsat etilgan yo'nalishlari, hisobdorlik va shaffoflik talablari hamda ijtimoiy sheriklik instrumentlarini aniqlaydi; qiyosiy usul esa xalqaro tajriba va mintaqaviy modellardan kelib chiqib, milliy amaliyotning ustun va zaif tomonlarini ko'rsatadi.

NNTlarning siyosiy jarayonlardagi ishtiroki masalasi tor ma'noda partiyaviy raqobat bilan emas, keng ma'noda jamoatchilik ishtiroki, maslahatlashuv, manfaatlar ifodasi va jamoatchilik nazorati institutlari bilan bog'liq talqin etilishi ilmiy jihatdan maqbuldir. Bu yerda siyosiy ishtirokning asosiy o'lchovi NNTlarning qarorlar tayyorlash jarayoniga axborot, ekspertiza va ijtimoiy fikrni olib kirish qobiliyatidir. NNTlar muayyan ijtimoiy guruhlar manfaatlarini ifodalash orqali muammolarni kun tartibiga olib chiqadi, muhokama madaniyatini rivojlantiradi va davlat organlari bilan muloqotni institutsionallashtirishga hissa qo'shadi. Biroq mazkur funksiyaning samaradorligi uch shartga bog'liq: birinchidan, normativ darajada konsultatsiya mexanizmlarining aniq belgilanganligi; ikkinchidan, NNTlarning ekspert salohiyati va vakillik legitimligi; uchinchidan, davlat organlarining ochiqligi va javobgarlik amaliyoti. Aks holda, ishtirok formal tus olib, "uchrashuvlar statistikasi" bilan cheklanib qolishi ehtimoli mavjud. Shuning uchun tezis NNTlar siyosiy ishtirokini baholashda "kiritilgan takliflar soni" dan ko'ra "qabul qilingan takliflar sifati va ijro natijasi" ko'rsatkichlariga ustuvor ahamiyat beradi.

Ijtimoiy jarayonlarda NNTlar ko'pincha ijtimoiy xizmatlar, huquqiy savodxonlik, ijtimoiy himoya, ekologik madaniyat, yoshlar va ayollar bilan ishlash, nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash kabi yo'nalishlarda amaliy natijadorlikka ega bo'ladi. Bu yo'nalishda NNTlar davlat tashkilotlari yetib bormaydigan yoki yetarlicha moslashuvchanlik ko'rsata olmaydigan segmentlarda manzilli yondashuvni ta'minlaydi. Ilmiy adabiyotlarda bunday holat "subsidiarlik" va "hamkorlik orqali boshqaruv" tushunchalari bilan izohlanadi: muammo qanchalik mahalliy bo'lsa, uni hal etish darajasi ham shunchalik quyi va aholiga yaqin institutlarga berilishi samarali bo'ladi. O'zbekiston sharoitida bu yondashuv NNTlarning mahalla, ta'lim va sog'liqni saqlash kabi sohalaridagi hamkorligini kuchaytirish imkonini beradi, biroq bunda xizmatlar sifati standarti, monitoring va ijtimoiy buyurtmalarni joylashtirishning raqobatli mexanizmlarini takomillashtirish talab etiladi.

Iqtisodiy jarayonlarda NNTlar ishtiroki ikki yoʻnalishda koʻrinadi. Birinchi yoʻnalish ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish dasturlarida manfaatdor tomon sifatida qatnashish, jamoatchilik eshituvlari va hududiy rivojlanish rejalari muhokamasida ekspertiza berishdan iborat. Ikkinchi yoʻnalish esa bevosita iqtisodiy qiymat yaratish bilan bogʻliq boʻlmagan, biroq bozor institutlarining sifatiga taʼsir etuvchi omillarni shakllantirishdir: inson kapitali, kasbiy tayyorgarlik, bandlikka koʻmak, ijtimoiy tadbirkorlik ekotizimini rivojlantirish, korrupsiyaviy xatarlarni kamaytirishga xizmat qiluvchi shaffoflik tashabbuslari va isteʼmolchilar huquqlarini himoya qilish shular jumlasidandir. NNTlar bu yerda “ishonch infratuzilmasi”ni mustahkamlovchi institut sifatida namoyon boʻladi, chunki shaffoflik va hisobdorlikning oʻsishi tranzaksiya xarajatlarini pasaytiradi, ijtimoiy kelishuvni kuchaytiradi va resurslarning maqsadli sarflanishiga yordam beradi. Biroq iqtisodiy ishtirokning barqarorligi NNTlarning moliyaviy diversifikatsiyasi, donorlar va davlat buyurtmalariga ortiqcha qaramlikni kamaytirish, shuningdek, xayriya madaniyati va korporativ ijtimoiy masʼuliyat mexanizmlarining rivojiga ham bogʻliq.

Tezida NNTlar ishtirokini baholash uchun funksional-mezonli model taklif etiladi. Mazkur model uch blokdan iborat: input (resurslar va shartlar), process (ishtirok jarayonlari), output-outcome (natija va ijtimoiy taʼsir). Input blokida institutsional sharoit (roʻyxatdan oʻtish tartibi, normativ kafolatlar), resurslar (moliyaviy, kadrlar, axborot) hamda tarmoqlararo aloqalar sifati baholanadi. Process blokida NNTlarning konsultatsiyalardagi real ishtiroki, ijtimoiy sheriklik bitimlarining bajarilishi, manfaatdor tomonlar bilan muloqot intensivligi va ichki boshqaruv shaffofligi tahlil qilinadi. Output-outcome blokida esa ijtimoiy xizmatlar qamrovi, muammolar yechimining barqarorligi, foydalanuvchi qoniqishi, mahalliy darajadagi ijtimoiy kapitalning oʻsishi va davlat dasturlarida samaradorlikka qoʻshilgan hissa kabi koʻrsatkichlar asos qilib olinadi. Modelning ilmiy ahamiyati shundaki, u NNT faoliyatini faqat loyiha natijalari bilan cheklab qoʻymay, “institut sifatida hissa”ni ham oʻlchash imkonini beradi; amaliy ahamiyati esa davlat organlari uchun ijtimoiy buyurtma va grant mexanizmlarini natijaga yoʻnaltirilgan tarzda sozlashga yordam beradi.

NNTlar ishtirokiga doir muammolar qatorida vakillik legitimligi, professionalizatsiya darajasi, shaffoflik va hisobdorlik, shuningdek, muvofiqlashtirishning yetarli emasligi alohida qayd etiladi. Vakillik legitimligi masalasi shundan iboratki, NNT maʼlum guruh manfaatini ifodalashini daʼvo qilgan taqdirda, u guruh bilan aloqa kanallari, aʼzolik mexanizmlari va manfaatlarni yigʻish usullari aniq boʻlishi lozim. Professionalizatsiya esa loyiha boshqaruvi, monitoring va baholash, huquqiy savodxonlik va kommunikatsiya kompetensiyalarini talab qiladi; aks holda, hamkorlik jarayonida NNTlar teng sherik sifatida emas, “ijrochi” sifatida qolib ketishi mumkin. Shaffoflik va hisobdorlik ikki tomonlama: NNTlar jamoatchilik oldida ochiq hisobot berishi, davlat organlari esa ijtimoiy buyurtma natijalarini eʼlon qilib borishi lozim. Muvofiqlashtirish masalasida esa bir hududda bir-birini takrorlovchi loyihalar koʻpayib, resurslar tarqoq sarflanishi xavfi mavjud boʻlib, buni tarmoq platformalari va maʼlumotlar almashinuvi orqali kamaytirish mumkin.

Xulosa. Oʻzbekistonda NNTlar siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy jarayonlarda barqaror institut sifatida shakllanib borar ekan, ularning ishtiroki samaradorligini baholash faqat

faoliyat ko'lamini bilan emas, balki natijaga yo'naltirilgan hamkorlik, shaffoflik, vakillik legitimligi va institutsional ishonchning kuchayishi bilan o'lchanishi lozim. Tezis doirasida taklif etilgan funksional-mezonli model NNTlar ishtirokini resurslar, jarayonlar va ijtimoiy ta'sir kesimida izchil tahlil qilishga imkon beradi. Amaliy jihatdan, ijtimoiy sheriklik mexanizmlarini natijadorlik indikatorlari bilan bog'lash, NNTlarning professional salohiyatini oshirish va hamkorlikning ochiq monitoringini yo'lga qo'yish NNTlar hissasini yanada barqarorlashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat, 2008. 176 b.
2. Сунгуров А. Ю. Публичная политика: институты, технологии, механизмы. Санкт-Петербург: Норма, 2014. 304 с.
3. Хабермас Ю. Структурные изменения публичной сферы. Москва: Весь Мир, 2001. 376 с.
4. Salamon L. M. The Resilient Sector: The Future of Nonprofit America. Washington, DC: Brookings Institution Press, 2003. 256 p.
5. Putnam R. D. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. New York: Simon and Schuster, 2000. 541 p.
6. Ostrom E. Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 280 p.